

Carl August Ehrensvärd 1743-1800 greve, konseljmedlem, tecknare med många spirituella karikatyrer och fantasibilder om dåtidens kulturpersonligheter. Dessa två tavlor publiceras för första gången.

GUSTAF VON PAYKULL — NATURHISTORISKA RIKSMUSEETS GRUNDARE

Gustaf von Paykull föddes i Stockholm den 21 aug. 1757. Fadern var majoren Carl Fredrik Paijkull, tillhörig en estnisk adelssläkt. Carl Fredrik Paijkull kom till Sverige tillsammans med ett tiotal officerare som deltagit på den svenska sidan i Karl XII:s krig och bosatte sig i mitten av 1700-talet på det vackra Walloxsäby i Östuna socken.

Sonen Gustaf blev vår hemtrakts störste samlare genom tiderna. Under ungdomsåren vistades han långa tider på Hesselby egendom i Uppsalatrakten. Linné ställde ofta sina excursions till Hesselby och det är tänkbart att mötet med den store botanisten väckte intresset hos Paijkull för naturvetenskapen, ett intresse som han bevarade hela livet. Men det var inte bara naturvetenskapen som intresserade Paijkull. I ungdomen skrev han dikter och epigram och författade tragedier, samt komedien "Ordensvurmen" som var inövad och klar för uppsättning på Svenska Theatern, då den genom ett missförstånd blev förbjuden. 1779 startar Paijkull sin ämbetsmannabana. Han blir kanslist i Utrikes Expeditionen, avancerar 1794 till expeditionssekreterare och 1796 till kansliråd. Jämsides med sin tjänst bedriver han forskning inom naturvetenskapen och grundlägger en omfattande samling insekter, uppstoppade fåglar och däggdjur.

Paijkulls vetenskapliga forskning för honom till åtskilliga platser inom landet samt till Danmark och Tyskland. Under sina resor utökar han sin ornitologiska och entomologiska samling, dels genom inköp, men också genom byten. Han knytter kontakt med andra forskare som han sedan brevväxlar med. 1802 gör Paijkull en studieresa till Tyskland, Holland och Frankrike. Han reser också till Petersburg där han får en diamantring av den ryske kejsaren som ett bevis på uppskattning av hans litterära förtjänster.

I Sverige visade man också Paijkull sin uppskattning, 1805 utnämns han till Riddare av Nordstjärneorden, 1815 till hovmarskalk och 1818 upphöjs han i friherreligt stånd. Friherre von Paykull fortsätter oförtröttligt sin verksamhet för att utöka sina naturhistoriska samlingar både genom köp och byten. Det berättas om von Paykull att han hade en specialinredd stormhatt som han bar när han besökte sina forskarvänner. I hatten fanns små fickor i fodret, där en och annan skalbagge slank ner.

Med stort intresse följer han vetenskapens framsteg, dels genom anskaffande av skrifter och praktverk och dels

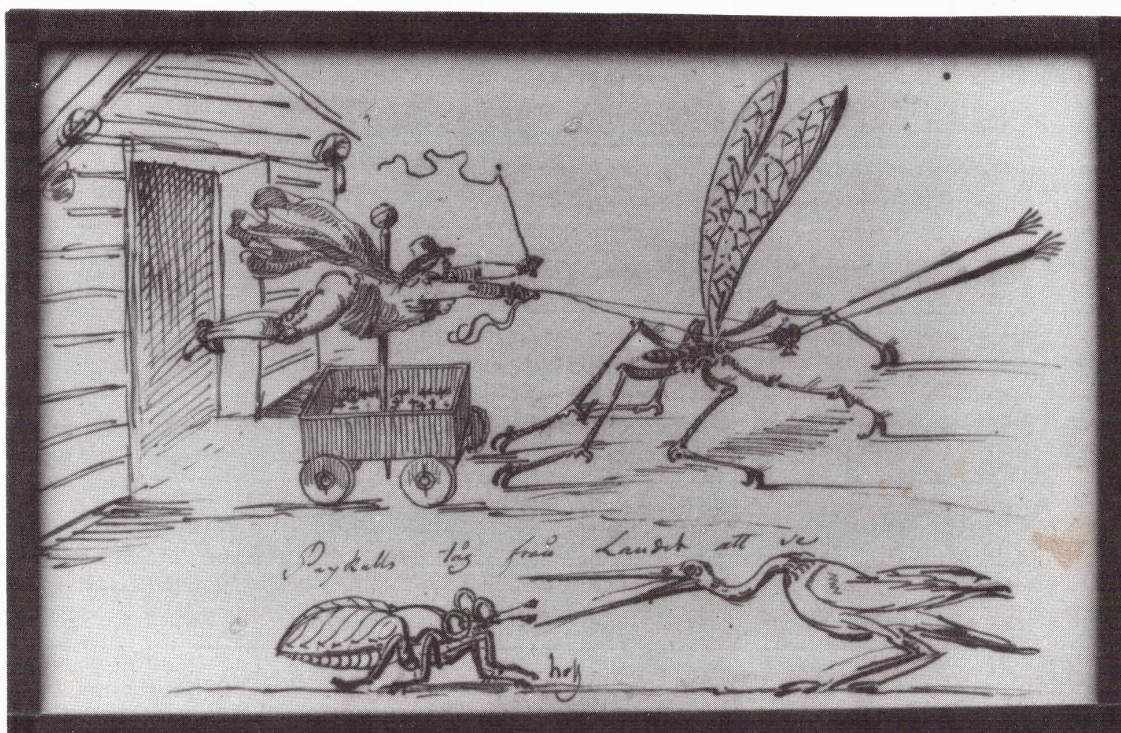
genom sin omfattande korrespondens. 1791 blev han ledamot i Kungl. Vetenskapsakademien och 1796 dess ordförande.

På äldre dagar vistades von Paykull mesta tiden på Walloxsäby, där det genom åren samlats åtskilligt. I trädgården lät han bygga ett hus med tre salar för sin stora fågelsamling, men det förslog inte långt. Dessutom hade han en för en privatperson sällsynt samling däggdjur och en omfattande insektssamling. Då fanns på Walloxsäby det största museum en privatperson i vårt land någonsin ägt. Från utlandet kom förmånliga erbjudanden, men von Paykulls önskan var att samlingen skulle stanna i Sverige och därför överläter han den till staten.

Det blir Kungl. Vetenskapsakademien som anförts samlingen och i juni 1820 forslas den till Stockholm. Carl Forsslund har beskrivit hur det gick till. Transporten tog lång tid och var förenad med stora svårigheter. Det fanns omkring 1.000 lådor med glaslock innehållande insekter. Fjärilsamlingen bestod av åtta stora skåp med 1.422 exemplar och dessutom 1.362 lådor med fåglar, en i varje. Det fanns också större djur, bl.a. kamel, lejoninna och leopard. Lådorna roddes till Noor, 56 resor, därifrån bar man lådorna på bårar till Krusenberg i Alsike. De större uppstoppade djuren kördes på särskilt inrättade vagnar, dragna av oxar direkt till Krusenberg, sammanlagt 11 foror. Hela samlingen fördes sedan till Stockholm med ångfartyget Amphitrite som fick göra tre resor. I Stockholm inhystes samlingen i Vetenskapsakademiens lokaler på Stora Nygatan 1.

1826 dog Gustaf von Paykull och två år senare flyttas samlingen till Vetenskapsakademiens nya lokaler i Westmanska huset vid Adolf Fredriks kyrka, där man fick större utrymme. Verksamheten utvecklades snabbt och anskaffandet av nya lokaler blev nödvändigt i början av 1900-talet. Frescatiområdet ansågs lämpligt och 1915 stod den nya museibyggnaden klar. I samband med flyttningen beslöt Vetenskapsakademien hedra minnet av Riksmuseets upphovsman genom att i sin porträttsamling införliva en kopia av det porträtt som Per Kraft d.y. gjort 1808. Genom den Paykullska donationen lades grunden till ett Naturhistoriskt Riksmuseum, som 1969 kunde fira 150-årsjubileum.

Birgit Lindberg

1. Paykulls samlingar förs till Stockholm.
Karikatyr av Ehrensvärd
Foto: Lars-Göran Lindberg

2. Paykull omfamnar tordyveln.
Karikatyr av Ehrensvärd
Foto: Lars-Göran Lindberg